

*Mateusz Gątkowski**

REZERWA NA WYRÓWNANIE SZKODOWOŚCI W PRAWODAWSTWIE WYBRANYCH KRAJÓW

1. WSTĘP

Rezerwa na wyrównanie szkodowości wskazywana jest przez ekspertów jako jeden z najbardziej zróżnicowanych elementów systemów ubezpieczeniowych państw europejskich. Podkreślana jest potrzeba harmonizacji przepisów dotyczących rezerwy w opracowywanym obecnie programie „Solvency II”¹. W praktyce każde państwo ma swoje własne rozwiązanie, a dyrektywy UE wskazują tylko niezbędne minimum, które powinno być wypełniane. Duże emocje wzbudza dyskusja na temat charakteru tej rezerwy: czy ma być zaliczona jako kapitał własny ubezpieczyciela, czy jako pasywa; czy powinna być zwolniona z podatku, czy też nie? Wiąże się to ściśle z zagadnieniem miejsca rezerwy w nowo tworzonych standardach rachunkowości.

2. RACHUNKOWOŚĆ A WYPŁACALNOŚĆ ZAKŁADÓW UBEZPIECZEŃ

Zagadnienie oceny płynności ubezpieczyciela wiąże się ściśle ze standardami rachunkowości, według których tworzone są roczne bilanse zawierające dane niezbędne do oceny pozycji zakładu ubezpieczeniowego (ZU). Od rachunkowości oczekuje się, że w sposób przejrzysty pomoże we wskazaniu źródeł przychodów lub kosztów, a co za tym idzie wskaże silne punkty i słabości przedsiębiorstwa. Główną zasadą rachunkowości jest rzetelne przedstawienie rzeczywistej wartości zysku lub straty podmiotu na ostatni dzień roku bilanso-

* Mgr, asystent, Instytut Ekonometrii, SGH, doktorant, Katedra Ubezpieczeń UŁ.

¹ Komisja Europejska, MARKT/2027/01-EN *Solvency II: Presentation of the proposed work*, DG Internal Market, 13.03.2001, s. 13; Komisja Europejska, MARKT/2535/02-EN *Considerations on the design of a future prudential supervisory system*, DG Internal Market, 2002, s. 7.

wego. W stosunku do ubezpieczeń powyższa zasada może jednak ulec zmianom. Obecnie w większości systemów prawnych dominuje w ubezpieczeniach zasada ostrożnego podchodzenia do oceny zobowiązań i aktywów ZU, a nie wykazywanie rzeczywistej ich wartości na dany dzień.

Przed organami oceniającymi wypłacalność przedsiębiorstwa ubezpieczeniowego stoją zadania sprawdzenia, czy dany podmiot zdoła w danym horyzoncie czasowym pokryć wszystkie swoje zobowiązania. Źródła i procesy generowania przepływów pieniężnych pozostają poza zainteresowaniem organów nadzoru, dlatego też przepisy dotyczące wypłacalności oparte są na innych zasadach niż rachunkowość – stawiają nacisk raczej na siłę finansową przedsiębiorstwa. Organy nadzoru ubezpieczeń odnoszą się do zysków i strat przedsiębiorstw ubezpieczeniowych z innej perspektywy niż rachunkowość, szczególnie jeśli rozważają je w długim okresie czasu: zysk zatrzymany w jednym roku stanowić może podstawę do rozliczenia nieznanych, ale przewidywanych zobowiązań w przyszłości, z punktu widzenia rachunkowości takie wygładzanie wyniku jest zaburzeniem rzetelnego spojrzenia na przepływy finansowe w danym roku. Organy nadzoru muszą się jednak opierać na danych dostarczanych według przyjętych standardów rachunkowości, dlatego też sprawozdania finansowe przedstawiane organom nadzoru przez ubezpieczycieli zawierają więcej danych niż sprawozdania finansowe przedsiębiorstw działających w innych sektorach gospodarki².

Skomplikowane zależności między rachunkowością a oceną wypłacalności zakładów ubezpieczeń utrudniają porównywanie zakładów ubezpieczeń w różnych krajach, gdyż każdy z zakładów może podlegać innym standardom rachunkowości i różnym wymogom organów nadzoru. Prowadzi to do konieczności przyjęcia międzynarodowych standardów rachunkowości ubezpieczeniowej oraz wymogów dotyczących wypłacalności. W Europie odpowiedzią na te potrzeby jest program „Solvency II”, a prace Komisji Europejskiej koncentrują się na technicznych rezerwach ubezpieczeniowych i wymaganiach kapitałowych dla ubezpieczycieli. W wyniku tych prac ustalono, iż likwidacji ulegną rezerwa na wyrównanie szkodowości oraz rezerwa na szkody katastroficzne. IASB (International Accounting Standards Board) rozpoczęła pracę nad harmonizacją standardów rachunkowości ubezpieczeniowej w 1997 r. Pierwotny termin ogłoszenia przez IASB standardów rachunkowości dla ubezpieczycieli (2005 r.) okazał się zbyt ambitny. Prace nad projektem podzielono więc na dwie fazy:

a) pierwsza faza – zawiera się w opublikowanych w marcu 2004 IFRS 4; obowiązuje od 1 stycznia 2005 r.,

b) druga faza – weszła w życie w końcu 2007 r.

² IAIS, *On solvency, solvency assessments and actuarial issues. An IAIS Issues Paper*, Sub-Committee on Solvency and Actuarial Issues, 2000, s. 22.

Od 1 stycznia 2005 r. wszystkie europejskie zakłady ubezpieczeń są zobowiązane tworzyć swoje sprawozdania finansowe według wspomnianych standardów³.

3. PRZYKŁAD ZASTOSOWANIA REZERWY NA WYRÓWNANIE SZKODOWOŚCI W FIŃSKIM SYSTEMIE MONITOROWANIA WYPŁACALNOŚCI

W Finlandii rezerwa na wyrównanie szkodowości ma jedną z najdłuższych tradycji na świecie. Zaprojektowana została na podstawie wielu badań, dzięki którym fiński system jest bardzo efektywny i mimo że został opracowany na potrzeby Finlandii, może służyć jako podstawa do opracowania nowych rozwiązań w innych krajach.

Jak to podkreśla prof. Teivo Pentikäinen, rezerwa na wyrównanie szkodowości stała się istotnym elementem fińskiego systemu kontroli wypłacalności zakładu ubezpieczeniowego. Już w 1979 r. rezerwa ta wyniosła 78% przypisanych składek, podczas gdy środki własne stanowiły tylko 17%⁴.

Fiński model nadzoru ubezpieczeniowego zaliczany w poczet modeli opartych na teorii ryzyka opracowany został z wykorzystaniem metod symulacyjnych.

Fiński system nadzoru oparty jest na idei testu wypłacalności. Pojawił się on w prawodawstwie tego kraju w roku 1953 wraz z fińską ustawą ubezpieczeniową (zwaną w literaturze anglojęzycznej „Insurance Company Act”). Idea polega na tym, by suma kapitału, przychodów z inwestycji i zebranej składki była większa od roszczeń i innych kosztów w okresie jednego roku z prawdopodobieństwem 99%. Równolegle z testem wypłacalności wprowadzono obowiązkową rezerwę na wyrównanie szkodowości.

Przed rokiem 1953 zakłady ubezpieczeń w Finlandii tworzyły w sposób mniej lub bardziej regularny rezerwy w celu wyrównania długoterminowych wahań szkodowości. Wielkość tych wolnych rezerw wpływała na zysk po opodatkowaniu, powstawał więc konflikt między chęcią wykazywania wysokich zysków a koniecznością posiadania odpowiedniego zabezpieczenia na przyszłość. Zmuszało to fińskich ubezpieczycieli do zawierania wysokich kontraktów reasekuracyjnych, aby zapewnić odpowiednie pokrycie ryzyka z zawartych

³ Komisja Europejska, MARKT/2514/02-EN *Note to the members of the IC Solvency Subcommittee: Considerations on the links between financial statements and supervisory returns of insurance undertakings*, DG Internal Market, 13.03.2001, s. 5.

⁴ T. Pentikäinen, *Solvency of insurers and equalisation reserves, Volume I: Report and General Aspects*, Insurance Publishing Company, Helsinki 1982, § 5.2-2.

umów ubezpieczeniowych. Wprowadzenie nowego prawa ubezpieczeniowego w roku 1953 rozwiązało problemy związane z dużym zapotrzebowaniem na reasekurację. Poprzez zastosowanie testu wypłacalności nowe prawo zapewniło ponadto stabilną sytuację zakładów ubezpieczeń w krótkim okresie (prawdopodobieństwo niewypłacalności w przeciągu jednego roku miało wynosić 1%), a poprzez wprowadzenie rezerwy na wyrównanie szkodowości również w długim okresie.

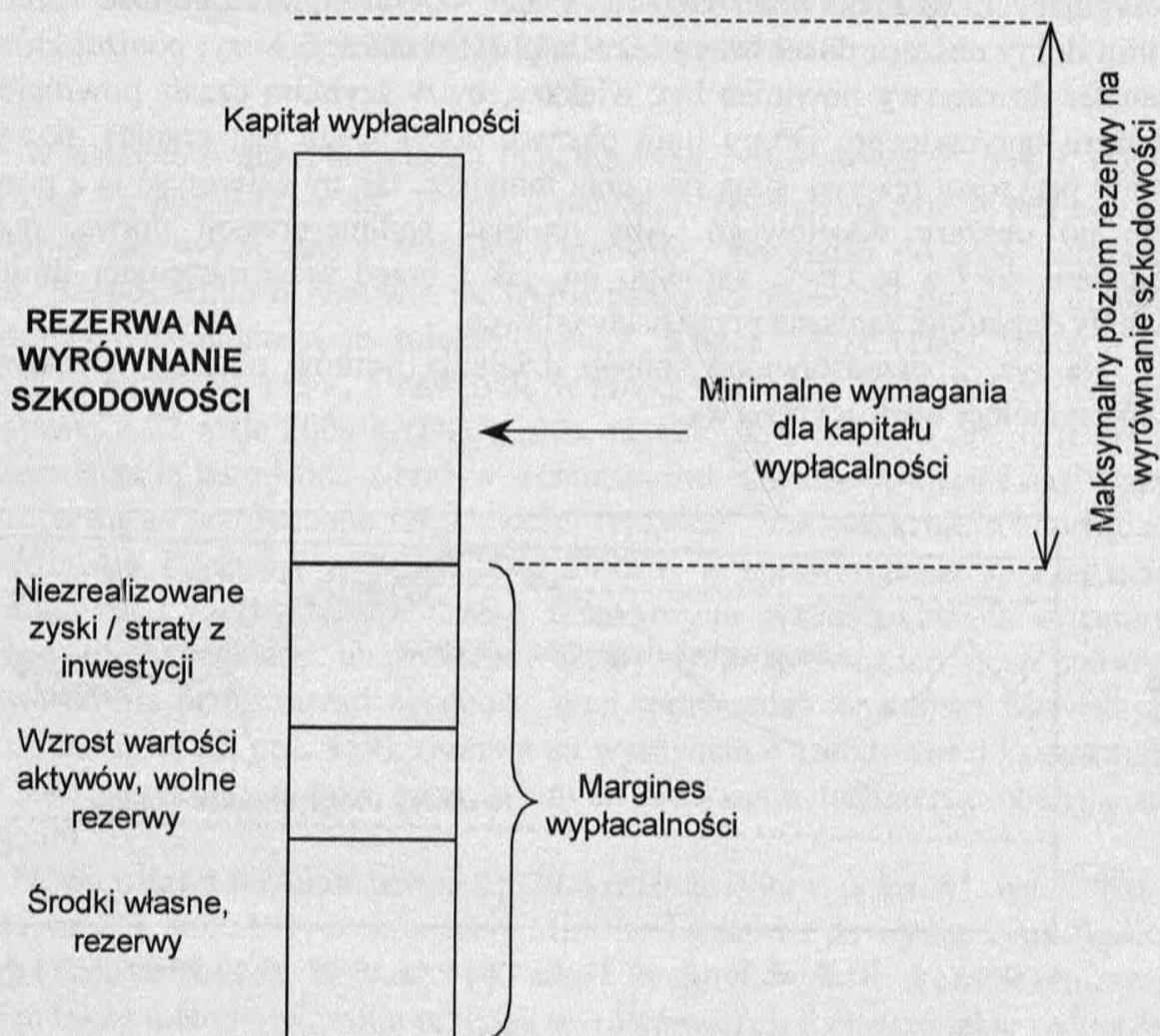
W późniejszych latach test wypłacalności i rezerwa na wyrównanie szkodowości zostały rozwinięte i poprawione. Na początku lat 80. przeprowadzono szeroko zakrojone badania, pod kierownictwem prof. Teivo Pentikäinena, które zaowocowały znacznymi zmianami w sposobie wyliczania rezerwy: wprowadzono górny limit oraz strefę docelową wysokości rezerwy wyrównawczej. Reguły oceny sytuacji finansowej fińskich ubezpieczycieli brały pod uwagę jedynie ryzyka techniczne aż do połowy lat 90., kiedy to dodano po badaniach symulacyjnych czynnik odpowiadający za ryzyko inwestycyjne⁵. Ostatnie uaktualnienia miały miejsce pod koniec lat 90., gdy dodano reguły uwzględniające zmienność przychodów z inwestycji.

Według fińskiego prawa ubezpieczeniowego rezerwa na wyrównanie szkodowości wchodzi w skład rezerwy na niewypłacone odszkodowania i obowiązek jej tworzenia obejmuje wszystkie grupy ubezpieczeń nie na życie. Ministerstwo Spraw Socjalnych i Zdrowia, które jest ministerstwem właściwym do spraw zakładów ubezpieczeń w Finlandii, określa ogólne zasady kalkulacji rezerwy. Wartości współczynników stosowanych do obliczania wielkości rezerwy dla konkretnego ubezpieczyciela, ustala właściwy zakład ubezpieczeniowy wraz z organem nadzoru. Jeżeli ogólne zasady kalkulacji rezerwy nie sprawdzają się w przypadku jakiegoś zakładu ubezpieczeniowego, może on prosić organ nadzoru o zezwolenie na korzystanie z własnego zestawu reguł, musi jednak udowodnić ich użyteczność⁶.

Fińskie rozwiązanie oparte jest na idei marginesu wypłacalności. Nowością, w stosunku do rozwiązań stosowanych na świecie, jest w fińskim systemie nadzoru fakt, iż gdy posiadany margines wypłacalności jest mniejszy od wymagań kapitału wypłacalności, można dodać do niego wartość rezerwy na wyrównanie szkodowości. Tak więc rezerwa jest z jednej strony rezerwą techniczną, a z drugiej składnikiem kapitału wypłacalności. Zobrazować można to następującym rysunkiem (rys. 1).

⁵ P. Welin-Siikaluo ma, *Equalisation provision in Finland*, [w:] *Report of the working group on non-life technical provisions*, Komisja Europejska, 2002, European Commission.

⁶ *Technical provisions in non-life insurance*, Report Conference of the insurance supervisory authorities of the Member States of the European Union („Manghetti report” [od nazwiska przewodniczącego zespołu opracowującego raport]), 2001 aneks 7: *Summary tables on the regularisations in the EU countries*.

Rys. 1. Margines i kapitał wypłacalności w fińskim systemie nadzoru ubezpieczeń

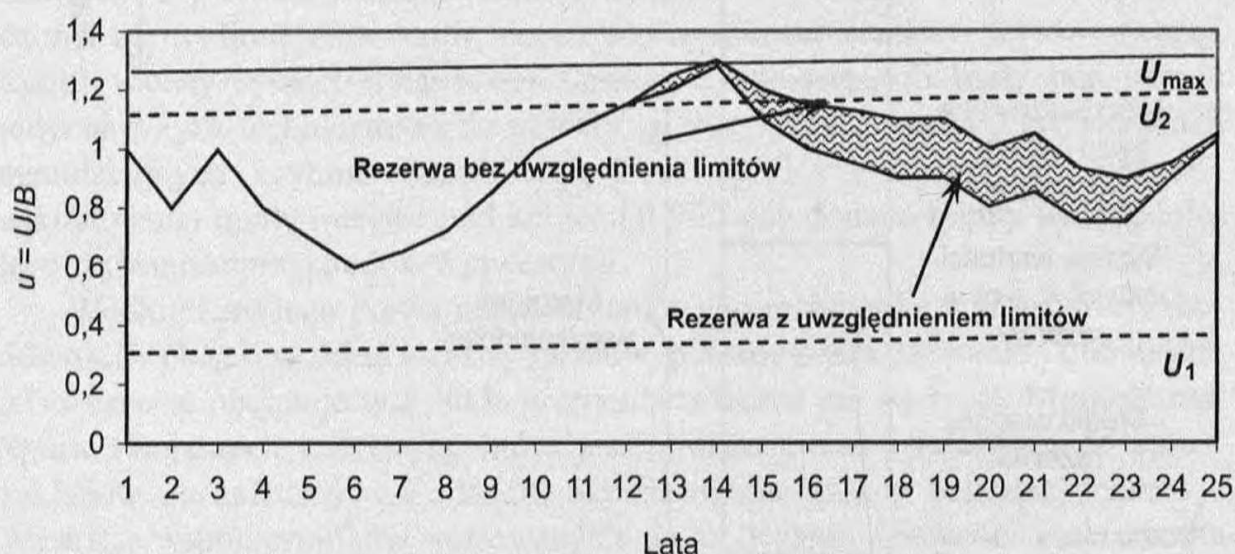
Źródło: T. Pentikäinen, *Solvency of insurers and equalisation reserves, Volume I: Report and General Aspects*, Insurance Publishing Company, Helsinki 1982.

Początkowo rezerwa na wyrównanie szkodowości ograniczona była jedynie poprzez maksymalne i minimalne dopuszczalne jej poziomy, które miały zapobiegać odpowiednio nieuzasadnionym, wielkim odpisom podatkowym oraz spadkowi rezerwy do poziomu zagrażającego wypłacalności ubezpieczycieli.

Doświadczenia w kontroli transferów do i z rezerwy w Finlandii wskazywały, iż potrzebna jest dodatkowa zasada, która będzie zapobiegać zbyt szybkiemu przyrostowi rezerwy, w przypadku gdy jej wielkość jest wystarczająca dla zapewnienia wypłacalności zakładu ubezpieczeń, lub zbyt szybkiemu spadkowi wysokości rezerwy, gdy jej poziom będzie niebezpiecznie niski. Odpowiedzią na potrzebę wprowadzenia owej dodatkowej reguły stał się obszar docelowy rezerwy na wyrównanie szkodowości. Ma on pomagać w utrzymaniu rezerwy w optymalnym zakresie, w odległości na tyle bezpiecznej od minimalnej i maksymalnej wartości rezerwy, aby był czas na podjęcie odpowiednich działań

korygujących w razie przekroczenia granic obszaru przez wartość rezerwy. Limit dolny obszaru docelowego określa poziom ostrzegawczy, poniżej którego transfer do rezerwy powinien być większy, by w szybkim czasie powrócić do obszaru optymalnego. Górny limit obszaru docelowego jest granicą, powyżej której przyrosty rezerwy stają się coraz mniejsze, tak by skierować ją z powrotem do obszaru docelowego. Aby uniknąć nadinterpretacji prawa, reguły transferu do i z rezerwy, zarówno po, jak i przed przekroczeniem limitów, zostały dokładnie zapisane przez ustawodawcę.

Na rys. 2 przedstawiono sposób działania limitów obszaru docelowego i maksymalnej wartości rezerwy.

Rys. 2. Przykład jak rezerwa powraca do obszaru docelowego po przekroczeniu limitu górnego U_1 – limit dolny obszaru docelowego, U_2 – limit górny obszaru docelowego, $U_{\max}$ – maksymalna wartość rezerwy

Źródło: jak do rys. 1.

Opisany wyżej mechanizm prowadzi do uregulowania wahań wyników finansowych przedsiębiorstw ubezpieczeniowych, a w efekcie do podwyższenia ich dochodowości, o czym świadczyć może fakt ekspansji zagranicznej fińskich ubezpieczycieli. Fakt ów potwierdzony jest przez wzrost od ok. 8 do ponad 30% stosunku sumy składek zebranych poza granicami z tytułu reasekuracji czynnej do całej zebranej składki w fińskim sektorze ubezpieczeń w latach 1950–1980⁷.

⁷ T. Pentikäinen, *op. cit.*, § 7.4-2.

4. REZERWA NA WYRÓWNANIE SZKODOWOŚCI W POLSKIM PRAWODAWSTWIE

W ustawie o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych z 1958 r. (DzU, 1958, nr 72, poz. 357) w art. 31, pkt 2 napisano, iż „rodzaje rezerw techniczno-ubezpieczeniowych ustala Minister Finansów”, odsyłając do jego rozporządzeń. Bezpośrednio o rezerwie na wyrównanie szkodowości pisze się dopiero w ustawie o działalności ubezpieczeniowej z 28 lipca 1990 r. (DzU, 1990, nr 11, poz. 62), w art. 50, pkt 2, a następnie w nowej ustawie o działalności ubezpieczeniowej z 22 maja 2003 r. (DzU, 2003, nr 124, poz. 1151) w art. 151, pkt 2, wymieniając ją jako jedną z rezerw techniczno-ubezpieczeniowych i nazywając ją „rezerwą na wyrównanie szkodowości (ryzyka)”. Jak wskazuje rozporządzenie Ministra Finansów z 29 kwietnia 2002 r. w sprawie zasad sporządzania kwartalnych i rocznych sprawozdań finansowych przedstawianych organowi nadzoru przez zakłady ubezpieczeń, formy tych sprawozdań oraz sposobu potwierdzania przez zarząd zgodności tych sprawozdań ze stanem faktycznym (DzU, 2002, nr 52, poz. 459), rezerwa na wyrównanie szkodowości księgowana jest jako pozycja pasywów wraz z innymi rezerwami techniczno-ubezpieczeniowymi.

Nowa ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r. w art. 81, ust. 3, pkt 1 (DzU, nr 121, poz. 591) zobowiązuje Ministra Finansów do wydania szczegółowego rozporządzenia dotyczącego zasad rachunkowości ubezpieczeniowej, a więc także metod obliczania rezerwy wyrównawczej. Pierwsze takie rozporządzenie ukazało się 29 grudnia 1994 r. (DzU, 1994, nr 140, poz. 791) i zostało szybko poprawione w celu uzyskania większej jasności sformułowań Rozporządzeniem Ministra Finansów z 24 lipca 1995 r. w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości ubezpieczycieli (DzU, 1995, nr 90, poz. 448). W roku 2001 ogłoszono nowe rozporządzenie Ministra Finansów z 10 grudnia 2001 r. (DzU, 2001, nr 149, poz. 1671), nie dokonano jednak istotnych zmian w przepisach dotyczących rezerwy na wyrównanie szkodowości. W ramach wejścia w życie 1 stycznia 2004 r. nowej ustawy ubezpieczeniowej Minister Finansów wydał ponownie rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości ubezpieczycieli z 8 grudnia 2003 r. (DzU, 2003, nr 218, poz. 2144) zmienione przez rozporządzenie z 22 grudnia 2004 (DzU, 2004, nr 282, poz. 2806). Do rezerwy odnoszą się § 36 i 37 omawianego rozporządzenia. Ustawodawca podał sposoby tworzenia rezerwy, lecz nie określił jej „rozwiązywalności”⁸.

Rezerwa na wyrównanie szkodowości może, lecz nie musi być tworzona przez zakłady ubezpieczeniowe prowadzące działalność w dziale II, z zastrzeżeniem grupy 14 działu II – ubezpieczeń kredytów, gdzie wprowadzony jest

⁸ S. W i e t e s k a, *Rozwiązywalność rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w firmach majątkowo-osobowych*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 1999, nr 5, 6, (Warszawa), s. 7.

obowiązek zakładania rezerwy. Jak stwierdza ustawodawca, tworzy się ją w wysokości mającej zapewnić wyrównanie przyszłych wahań współczynnika szkodowości na udziale własnym, dla grup ubezpieczeń o istotnych wahanach tego współczynnika. Wahanie współczynnika szkodowości uznaje się za istotne, jeżeli wśród czterech kolejnych zmian współczynnika szkodowości na udziale własnym, wyliczonych z roku na rok, odpowiadających kolejnym 5 latom obrotowych poprzedzającym rok utworzenia rezerwy, co najmniej dwukrotnie wystąpi zmniejszenie z roku na rok współczynnika szkodowości na udziale własnym o więcej niż 20% jego wartości lub jego zwiększenie o więcej niż 25% jego wartości.

Rezerwę tworzy się dla każdej grupy ubezpieczeń osobno na ostatni dzień roku obrotowego, pod warunkiem że w każdym z ostatnich 5 lat składka zarobiona w tej grupie była większa od zera. Rezerwę dla danej grupy ubezpieczeń tworzy się w takiej wysokości, aby przy zmianie stanu rezerwy współczynnik szkodowości dla danego roku obrotowego – obliczany dla kwoty odszkodowań skorygowanej o zmianę tej rezerwy – był równy średniej ważonej składką zarobioną (jest to zmiana w stosunku do rozporządzenia z roku 2001, gdzie korekta oparta była na średniej arytmetycznej) ze współczynników szkodowości w danej grupie ubezpieczeń z ostatnich 5 lat. W przypadku gdy zakład ubezpieczeń prowadzi działalność krócej niż 6 lat, dla danej grupy ubezpieczeń nie tworzy się rezerwy na wyrównanie szkodowości (ryzyka).

Wartość, o którą zmniejsza się rezerwę, nie może przekroczyć jej aktualnej wysokości dla danej grupy ubezpieczeń, a wartość, o którą się ją zwiększa, nie może przekroczyć 5% składki na udziale własnym w tej grupie, dla której rezerwa jest tworzona. Wielkość rezerwy na wyrównanie szkodowości nie może ponadto przewyższyć 30% wypłat odszkodowań na udziale własnym w danym roku obrotowym w danej grupie ubezpieczeń. Jeżeli w danym roku obrotowym i grupie ubezpieczeń składka zarobiona była równa zeru, rezerwę w tym roku i dla tej grupy rozwiązuje się całkowicie⁹. Powyższe przepisy dotyczą też zakładów prowadzących działalność w zakresie reasekuracji czynnej.

Jak widać, ogólne reguły tworzenia rezerwy są mało szczegółowe w porównaniu z przepisami fińskimi, bardziej dokładne są wskazówki dotyczące obowiązkowego tworzenia rezerwy dla ubezpieczeń kredytów¹⁰. W przypadku tej grupy ubezpieczeń zakład ubezpieczeń obowiązany jest wykorzystać jedną z czterech metod wskazanych w załączniku do rozporządzenia.

Opis tych metod wykracza już poza zakres niniejszego artykułu. Warto jednak podkreślić, iż owe metody kalkulacji rezerwy nie są oparte na badaniach statystycznych lub teorii ryzyka i na pewno można by je uściślić tak, jak to zrobiono w systemie fińskim.

⁹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 8 grudnia 2003 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń, DzU, 2003, nr 218, poz. 2144, § 37.

¹⁰ *Ibidem*, § 38.

5. REZERWA NA WYRÓWNANIE SZKODOWOŚCI W DYREKTYWACH UNII EUROPEJSKIEJ

W związku z przynależnością Polski do Unii Europejskiej warto się bliżej przyjrzeć dyrektywom Komisji Europejskiej, które stanowią punkt wyjścia polskiego prawa ubezpieczeniowego od 1 maja 2004 r. Jak już wspomniano, tworzenie rezerwy na wyrównanie szkodowości jest dozwolone w Unii Europejskiej. Traktowana jest ona jako część rezerw technicznych i księgowana po stronie pasywów.

O rezerwie traktuje Dyrektywa 73/239/EEC w art. 15a (zmienionym przez Dyrektywę 87/343/EEC i 92/49/EEC) w brzmieniu:

Kraje Członkowskie wymagać muszą od każdego podmiotu prowadzącego działalność ubezpieczeniową w klasie 14 punktu A Aneksu (zwaną później „ubezpieczeniem kredytu”) z siedzibą w ich kraju, ustanawiania rezerwy na wyrównanie szkodowości w celu pokrycia strat na działalności technicznej lub powstałych w wyniku ponadprzeciętnych wskaźników szkodowości w jakimś roku finansowym.

Dalej artykuł zaznacza, iż rezerwa powinna być obliczana zgodnie z metodami przedstawionymi przez kraje członkowskie na podstawie czterech metod zawartych w aneksie do dyrektywy. Metody te są takie same jak metody obliczania rezerwy w polskim prawodawstwie.

Na chwilę obecną rezerwa nie jest brana pod uwagę w przepisach dotyczących obliczania marginesu wypłacalności, mimo iż jej utworzenie wpływa na wypłacalność ubezpieczyciela poprzez modyfikację wysokości jego środków własnych¹¹. Z obowiązku tworzenia rezerwy wyrównawczej można zwolnić zakład ubezpieczeń, gdy składka przypisana z ubezpieczeń kredytu jest mniejsza od 4% całej składki przypisanej przez ZU i mniejsza od 2 500 000 euro.

W Dyrektywie 91/674/EEC, w art. 30, czytamy, iż rezerwa na wyrównanie szkodowości musi obejmować wszystkie wartości ustalone zgodnie z obowiązującymi przepisami i regulacjami prawnymi, których celem jest wyrównanie wahań współczynników szkodowości związanych ze specjalnymi rodzajami ryzyka. Artykuł 62 zobowiązuje kraje członkowskie, w oczekiwaniu na przyszłą harmonizację prawa, do ustanowienia własnych reguł w tym zakresie.

Rezerwa na wyrównanie szkodowości odnosi się do ryzyk, dla których równowaga działalności nie może być zapewniona w skali tylko jednego roku, ale w perspektywie długofalowej. W zakres tych ryzyk wchodzi zarówno te o dużej zmienności wartości roszczeń, ale stałej częstotliwości (np.: szkody wywołane przez czynniki atmosferyczne), jak i występujące bardzo rzadko, ale

¹¹ *Technical provisions...*, s. 28.

o bardzo wysokiej wartości szkód (ryzyka katastroficzne, nuklearne)¹². Sytuacja prawna dotycząca rezerw wyrównawczych powinna ulec zmianie po wprowadzeniu postanowień programu „Solvency II”. Obecnie Komisja Europejska przyjęła, iż zgodnie z Międzynarodowymi Zasadami Rachunkowości zlikwidowana zostanie rezerwa na wyrównanie szkodowości. Oczekiwać należy, iż zostaną zaproponowane mechanizmy, które przejmą rolę rezerwy na wyrównanie szkodowości i zapewnią ochronę zakładów ubezpieczeń przed wahaniami szkodowości. Na dalsze szczegóły czekać będzie trzeba do ukończenia prac instytucji zajmujących się tymi programami.

Porównując przepisy Unii Europejskiej dotyczące rezerwy wyrównawczej z polskim prawem nie zauważa się niezgodności, które wymagałyby korekty po wejściu Polski do UE.

6. REZERWA NA WYRÓWNANIE SZKODOWOŚCI W PRAWODAWSTWIE WYBRANYCH KRAJÓW

W krajach OECD rezerwa na wyrównanie szkodowości jest tworzona we wszystkich krajach oprócz Australii, Turcji, USA i Meksyku, jednak jej forma i sposoby obliczania bardzo się od siebie różnią¹³. W większości krajów zakres rezerwy ogranicza się do ubezpieczeń kredytów i ryzyk katastroficznych.

W tab. 1 prezentowany jest przekrój przez kraje należące do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (European Economic Area – EEA, na który składa się 15 państw UE oraz Lichtenstein, Norwegia i Islandia) i grupy ubezpieczeń, dla których tworzona jest rezerwa wyrównawcza. Wyraźnie widać różnice w zakresie stosowalności rezerwy między krajami:

Tabela 1

Grupy ubezpieczeń, dla których obowiązkowe jest utworzenie rezerwy na wyrównanie szkodowości

Kraj	Grupy ryzyk/Grupy ubezpieczeń
Austria	pod pewnym warunkiem wszystkie grupy ubezpieczeń nie na życie (z wyjątkiem chorobowych)
Belgia	kredyty, ryzyka atmosferyczne (wiatry, burze, powodzie, trzęsienia ziemi i zniszczenia upraw)
Finlandia	wszystkie grupy ubezpieczeń

¹² *Ibidem*.

¹³ *Insurance Solvency Supervision, OECD country profiles*, OECD, 2002, s. 23.

Tab.1 (cd.)

Francja	kredyty, katastrofy naturalne, inne siły natury, zagrożenia nuklearne, odpowiedzialność za zanieczyszczenie środowiska, ryzyko kosmiczne, ryzyko obrażeń ciała
Grecja	kredyty
Hiszpania	kredyty, OC za ryzyka nuklearne, ryzyka przemysłowe i rolnicze, OC komunikacyjne, OC zawodowe, OC dotyczące produktów, ubezpieczenia budowlane, przemysłowe, gwarancje, zanieczyszczenia środowiska oraz związane z nimi katastrofy naturalne
Holandia	kredyty
Irlandia	kredyty
Islandia	kredyty
Lichtenstein	kredyty
Luksemburg	kredyty, siły natury, ubezpieczenie od strajków
Niemcy	pod pewnymi warunkami wszystkie grupy ubezpieczeń nie na życie
Norwegia	wszystkie grupy ubezpieczeń
Portugalia	kredyty, gwarancje, trzęsienia ziemi, zagrożenia nuklearne (tylko akceptowane w ramach reasekuracji czynnej)
Szwecja	kredyty
Wielka Brytania	ubezpieczenia majątkowe (i odpowiadające im proporcjonalne umowy reasekuracyjne), ryzyko strat pośrednich (bezpośrednie, fakultatywne i proporcjonalne umowy reasekuracyjne), transport morski i lotniczy (i odpowiadające im proporcjonalne umowy reasekuracyjne), nieproporcjonalne umowy reasekuracyjne (tylko w odniesieniu do ubezpieczeń majątkowych oraz strat pośrednich)
Włochy	kredyty, zagrożenie nuklearne, wszystkie ryzyka związane z działaniem sił natury

Źródło: *Technical provisions in non-life insurance*, Report Conference of the insurance supervisory authorities of the Member States of the European Union, („Manghetti report” [od nazwiska przewodniczącego zespołu opracowującego raport]), 2001.

Warto przyjrzeć się w szczególności niemieckiemu prawodawstwu dotyczącemu omawianej rezerwy. W przypadku Niemiec tworzenie rezerwy jest obowiązkowe we wszystkich grupach ubezpieczeń nie na życie pod następującymi warunkami¹⁴:

1) przeciętna roczna przypisana składka netto w ostatnich trzech latach dla danej grupy ubezpieczeń musi przekraczać 125 000 euro, w przeciwnym razie

¹⁴ P. R a m o n, *Equalisation provision – presentation of the German system*, [w:] *Report of the working group on non-life technical provisions*, Komisja Europejska, 2002, aneks 7a.

portfel ubezpieczeniowy jako zbyt mały nie odznacza się losową fluktuacją roszczeń,

2) odchylenie standardowe współczynników szkodowości w danej grupie ubezpieczeniowej musi wynosić przynajmniej 5 pkt proc.,

3) suma współczynnika szkodowości i współczynnika kosztów w danej grupie ubezpieczeniowej musi przekraczać 100% w przynajmniej jednym z lat z okresu odniesienia (okres odniesienia jest równy 15 lat, z wyjątkiem ubezpieczeń kredytów, ryzyk atmosferycznych i gwarancji ubezpieczeniowych, gdzie jego długość wynosi 30 lat).

Rezerwa na wyrównanie szkodowości powiększana jest o nadwyżkę finansową w latach o niższym od przeciętnego (w okresie odniesienia) współczynniku szkodowości, a pomniejszana o stratę finansową w latach o wyższej szkodowości. Maksymalna wysokość rezerwy wynosi 4,5 krotności (6 – w przypadku ubezpieczeń kredytu, ryzyk atmosferycznych i gwarancji ubezpieczeniowych) odchylenia standardowego współczynnika szkodowości pomnożonej przez składkę zarobioną netto w danym roku. Analogicznie, jak w przypadku metody 3 i 4 opisanej w podrozdziale 2.4, jeżeli narzut bezpieczeństwa jest doliczany do składki, maksymalna wysokość powinna być odpowiednio zmniejszona. Dodatkowo, jako że obliczenia maksymalnego poziomu rezerwy są oparte na stopie dyskontowej 3,5%, rezerwa powinna być co roku powiększana o 3,5% poziomu maksymalnego¹⁵. Przepisy te obowiązują od 1995 r. Rezerwa podlega w pełni odpisowi od podstawy opodatkowania.

W przypadku Austrii rezerwa tworzona jest dla wszystkich grup, pod warunkiem że suma współczynnika kosztów i szkodowości przynajmniej raz w danym okresie przekroczy założony poziom. Jeżeli współczynnik szkodowości okaże się nieodpowiednim wskaźnikiem do obliczania wartości rezerwy w jakiejś grupie ubezpieczeń, organ nadzoru ma prawo ustanowić rezerwę opartą na innym wskaźniku dla tej grupy. Dla ubezpieczeń kredytu stosuje się metodę 4 podaną w dyrektywach Unii Europejskiej.

Norwegia jest jednym z krajów, w których reguły obliczania rezerwy na wyrównanie szkodowości oparte są na teorii ryzyka. Warto zauważyć, iż poziom rezerwy określany jest co kwartał, a nie co roku, jak jest to czynione w przypadku większości omawianych krajów. Szczegółowe reguły podmioty prowadzące działalność ubezpieczeniową przedstawiają organowi nadzoru (Kredittilsynet) do akceptacji. W listopadzie 1992 r. Kredittilsynet ogłosił regulacje obejmujące m. in. wskazówki dotyczące wykorzystania metod opartych na teorii ryzyka.

W Grecji i Szwecji przy obliczaniu rezerwy dla ubezpieczeń kredytu korzysta się z metody nr 1, najprostszej ze wskazanych przez UE. Tę samą metodę zaleca ISVAP – włoski nadzór ubezpieczeń, dodatkowo określając sumę

¹⁵ *Ibidem*.

odkładaną na rezerwę wyrównawczą dla ubezpieczeń katastrof naturalnych na 2% składki zarobionej na polisach wydanych na ubezpieczenie katastrof naturalnych rocznie. Jeżeli ryzyko katastrof jest tylko jednym z ryzyk, które obejmuje dana polisa i nie da się wyodrębnić części składki za ubezpieczenie katastrof naturalnych, powyższy współczynnik przyjmuje wartość 0,3%¹⁶.

Portugalskie przepisy określają, że w przypadku ubezpieczeń gwarancji do rezerwy ma trafiać 75% nadwyżki technicznej, lecz nie więcej niż 25% składki przypisanej w danym roku, aż do osiągnięcia poziomu 150% najwyższej przypisanej składki brutto w poprzedzających pięciu latach. Dla ubezpieczeń zagrożeń nuklearnych (tylko dla reasekuracji czynnej) poziom ten określany jest na 500% maksymalnej przypisanej składki brutto z ostatnich trzech lat. Dla ubezpieczeń kredytu stosuje się metodę pierwszą podaną w Dyrektywie 87/343/EEC¹⁷.

W Wielkiej Brytanii w 1996 r. zostały wprowadzone nowe przepisy dotyczące rezerwy na wyrównanie szkodowości i sposobów jej obliczania. Według *The Insurance Companies (Reserves) Regulations 1996...*¹⁸ transfery do i z rezerwy ustalane są jako procent zebranej w ciągu roku przypisanej składki netto w danej grupie. Współczynnik transferu uzależniony jest od grupy ubezpieczeń, dla jakich obliczana jest rezerwa i podany wraz ze współczynnikiem służącym do obliczania maksymalnej wartości rezerwy w tab. 2. Podział grup ubezpieczeniowych stworzony dla potrzeb rezerwy wyrównawczej w Wielkiej Brytanii wygląda następująco:

- A. – statki morskie, śródlądowe i odpowiednie klasy dla reasekuracji proporcjonalnej,
- B. – ryzyko strat pośrednich (bezpośrednie, fakultatywne i proporcjonalne umowy reasekuracyjne),
- C. – pojazdy drogowe i kolejowe, i odpowiednie klasy dla reasekuracji,
- D. – ryzyka nuklearne,
- E. – statki morskie, śródlądowe i odpowiednie klasy dla reasekuracji nieproporcjonalnej.

Transfer z rezerwy następuje w latach, w których współczynnik szkodowości przekracza odpowiednią wartość graniczną podaną w tab. 2, roszczenia ponad tę wartość pokrywane są z rezerwy na wyrównanie szkodowości.

Maksymalna wysokość rezerwy definiowana jest jako odpowiedni procent średniej wielkości przypisanej składki netto w pięciu ostatnich latach.

¹⁶ *Technical provisions...*, aneks 7.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *The Insurance Companies (Reserves) Regulations 1996. Schedule I Methods of calculating the equalisation reserves, Part I, II, III.*

Tabela 2

Reguły transferu do i z rezerwy na wyrównanie szkodowości w Wielkiej Brytanii według grupy ubezpieczeń wraz z maksymalnym poziomem rezerwy (w %)

Grupa ubezpieczeń	Współczynnik transferu do rezerwy (część przypisanej składki netto)	Wartość graniczna współczynnika szkodowości przy określaniu transferu z rezerwy	Maksymalna wartość rezerwy (część średniej przypisanej składki netto w ciągu 5 lat)
A	3	72,5	20
B	3	72,5	20
C	6	95	40
D	75	25	600
E	11	100	75

Źródło: *The Insurance Companies (Reserves) Regulations 1996. Schedule I Methods of calculating the equalisation reserves, Part I.*

7. WNIOSKI

Jak wynika z powyższego przeglądu występują znaczne różnice między krajami w zakresie prawodawstwa dotyczącego rezerwy na wyrównanie szkodowości. Tylko w kilku państwach istnieje obowiązek tworzenia jej dla wszystkich grup ubezpieczeń, a większość krajów stosuje jedynie minimalne zalecenia UE, czyli rezerwa jest tworzona tylko dla ubezpieczeń kredytów, często przy użyciu najprostszej metody 1.

Obecnie decyzje Komisji Europejskiej wskazują na to, iż rezerwa na wyrównanie szkodowości nie będzie traktowana jako rezerwa techniczna, co będzie miało swoje konsekwencje podatkowe – nie będzie można rezerwy odliczyć od podstawy opodatkowania. Mimo to, zdaniem autora, zakłady ubezpieczeń powinny korzystać z mechanizmów wyrównania szkodowości. Mechanizmy te powinny być oparte na teorii ryzyka i symulacjach, skonstruowanie takich mechanizmów nie powinno być szczególnie trudne biorąc pod uwagę fakt, iż w ramach „Solvency II” wyliczanie wymogów kapitałowych dla firm ubezpieczeniowych będzie mogło być wspierane modelami symulacyjnymi. Przy ich konstrukcji warto skorzystać z doświadczeń Finlandii. Należy jednak wspomnieć, iż przyjęcie omawianego rozwiązania napotkałoby wiele trudności, z których najpoważniejszą byłby brak jednolitej metodologii zbierania danych statystycznych w krajach UE. Urzędy statystyczne i ubezpieczyciele w większości państw nie są przygotowane do dostarczania danych wymaganych do oszacowania wartości współczynników dla reguł rządzących

rezerwą. Szczegółowe wymogi i wartości współczynników najprawdopodobniej musiałyby być dostosowane do wymogów każdego z krajów UE osobno, gdyż występują znaczące różnice w parametrach statystycznych tych samych grup ubezpieczeń w różnych krajach członkowskich. Przewiduje się, że modele wymogów kapitałowych dla krajów członkowskich proponowane będą przez organy nadzoru poszczególnych krajów.

Mateusz Gątkowski

EQUALISATION PROVISION IN LEGISLATION OF SELECTED COUNTRIES

Equalisation provision is one of the main pillars of the insurers solvency in Finland and its role in EU legislation is under investigation during the "Solvency II" project. Accounting standards for insurance are also crucial for the solvency of insurers as they describe the flow of capital in a company. An article describes the position of equalisation provision in legislation of selected countries like: Poland, EU. Special interest is dedicated to the rules defining equalisation provision in Finland as to the one of the most sophisticated and efficient rules.